

Ivo FADIĆ
Arheološki muzej u Zadru
Trg opatice Čike
HR-23000 Zadar
fadic.ivo@zd.tel.hr

UDK: 904(497,5)“652” :726.8

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 7. ožujka 2003.
Received:

NOVI LIBURNSKI CIPUSI IZ ASERIJE

Apstrakt

Do sada su pronađena 83 cipusa koji u Liburniji čine jednu specifičnu kategoriju nadgrobnih spomenika sepulkralne namjene. Unutar te spomeničke kategorije izdvojene su tri samosvojne skupine, i četvrta s miješanim tektoničkim i stilsko-dekorativnim karakteristikama. To su: aserijatska skupina (49 cipusa), zadarska (18 cipusa) i krčka skupina (9 cipusa), te skupina osobitih svojstava (7 cipusa). Ovom korpusu liburnskih nadgrobnih spomenika - tzv. liburnskih cipusa s novim arheološkim istraživanjima Aserije (1998. - 2002.) treba pridodati još 15 novih primjeraka. Novim nalazima, bez većih ulomaka kalota, taj broj povećan je na 98 cjelovitih ili cjelovitijih primjeraka.

U ovom radu dana je tektonička i stilsko-dekorativna analiza novih nalaza liburnskih nadgrobnih cipusa iz Aserije. Izvršena je epigrafička, odnosno onomastička i paleografska analiza spomenika. Na taj je način ustanovljeno da 13 spomenika pripada aserijatskoj skupini, a dva skupini osobitih svojstava. Po sadašnjem stanju istraženosti aserijatska je skupina najzastupljenija u odnosu na ostale skupine. Njoj ukupno pripadaju 62 nalaza (zadarskoj 18, krčkoj i onoj osobitih svojstava 9), odnosno 63,2%. S druge strane od ukupnog broja cipusa s aserijatskim svojstvima, a njih je 62, u samoj Aseriji pronađena su 42 cipusa (+ dva osobitih svojstava). To znači da je Aserija dala 67,7% cipusa aserijatske skupine. Time je još jednom potvrđena opravdanost imena cijele samosvojne skupine.

Stilsko-dekorativna, tektonička, epigrafičko-onomastička i paleografska analiza spomenika pruža dovoljno elemenata za njihovu dataciju u drugu polovicu 1. ili u 2. stoljeće po Kristu, odnosno pretežito u drugu polovicu 1. i drugu polovicu 2. stoljeća. S druge strane, onomastička analiza i dalje ne pruža elemente o etničkoj pripadnosti osoba koje se javljaju na natpisima liburnskih nadgrobnih spomenika – tzv. liburnskih cipusa.

Liburnski nadgrobni spomenici, tzv. liburnski cipusi predstavljaju sasvim samosvojnu kategoriju spomenika sepulkralne namjene. U starijoj literaturi malobrojni su članci posvećeni toj specifičnoj spomeničkoj kategoriji antičkoga razdoblja. Znanstveni interes pojedinih autora bio je usmjeren na izučavanje njihove geneze,¹ a nešto su brojniji članci oni koji se svode samo na uzgrednu ili pojedinačnu objavu.² No, u novije vrijeme slijedio je niz tekstova u kojima je dana iscrpna stilsko dekorativna i tektonička, te epigrafička, odnosno onomastička analiza liburnskih cipusa.³ Takvo istraživanje pružilo je cijeli niz novih spoznaja. U prvom redu, istaknuto je da se na prostoru Liburnije, unutar ove specifične spomeničke kategorije sepulkralne namjene, mogu izdvojiti tri sasvim samosvojne skupine: krčka skupina, aserijatska skupina i zadarska skupina liburnskih nadgrobni spomenika - tzv. liburnskih cipusa.⁴ Izvan te tri grupe, nekolicina spomenika kategorizirana je kao liburnski cipusi osobitih svojstava, odnosno kao cipusi s miješanim karakteristikama aserijatske, zadarske i krčke skupine.⁵ U takvoj klasifikaciji ustanovljeno je da je aserijatska skupina liburnskih cipusa najbrojnija, najmonumentalnija i najhomogenija.

Po stilsko dekorativnim i tektoničkim elementima do sada je na području Liburnije izdvojeno 49 uglavnom cjelovitih cipusa koji pripadaju aserijatskoj skupini.⁶ Od toga broja čak je 29 spomenika pronađeno upravo na Aseriji, odnosno tri od njih u njezinoj neposrednoj blizini (Lepuri, Kožlovac i Perušić). To znači da su cipusi aserijatske skupine u odnosu na ostala nalazišta (*Corinium, Iader, Aenona, Nedinum, Varvaria, Ostrovica* i *Cvijina gradina*), u samoj Aseriji, bez novih nalaza, zastupljeni s 59,2%. S druge strane, liburnski nadgrobni spomenici aserijatske skupine (također bez novih nalaza), u odnosu na sve tri ostale tipološke grupacije - zadarsku, krčku i miješanih svojstava, zastupljeni su sa 69,4% (49: 34). Naime, do sada je poznato osamnaest (18) primjeraka nadgrobni spomenika s karakteristikama zadarske skupine, devet (9) ih pripada nalazima krčke skupine, a samo sedam (7) cipusa s miješanim je svojstvima, što ukupno čini 34 komada, dok ih je u aserijatskoj skupini zabilježeno 49. Sveukupno, na prostoru Liburnije, bez najnovijih nalaza poznata su 83 uglavnom cjelovita primjerka ove specifične kategorije nadgrobni spomenika. U raščlambi svake od spomenutih skupina

¹ M. SUIĆ, 1950-51, 59-97; F. OLMANN, 1954-57, 48-57.

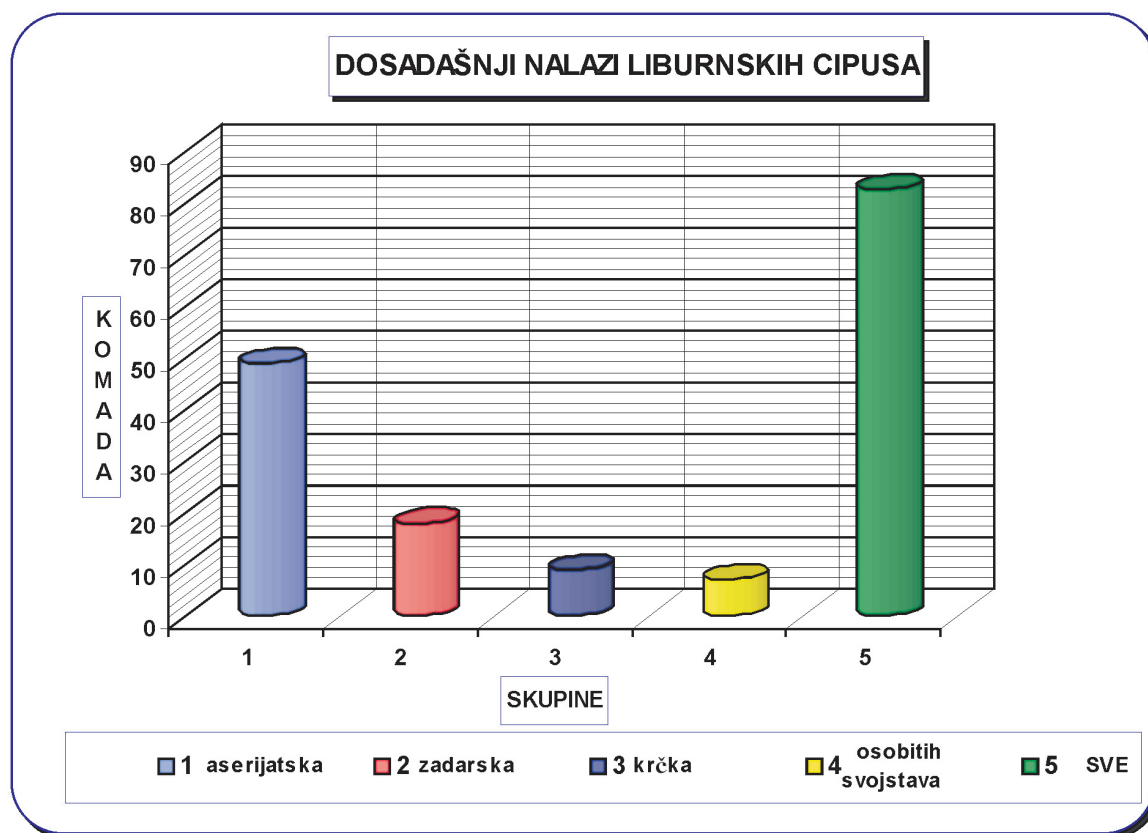
² H. LIEBL- W. WILBERG, 1908, 17-83; M. SUIĆ, 1950-51, 234; M. SUIĆ, 1952, 208, 209, 211-213; M. SUIĆ, 1981, 286; A. BUONOPANE, 1980, 47-54; A. GLAVIČIĆ, 1975, 215; M. ZANINOVIĆ, 1980, 317-326; J. MEDINI, 1979, 33; N. CAMBI, 1973, 7; I. FADIĆ, 1988, 73-79.

³ I. FADIĆ, 1989, 51-59; I. FADIĆ, 1990, 713-724; I. FADIĆ, 1990 a, 209-299; I. FADIĆ, 1991, 169-211; I. FADIĆ, 1992, 83-108.

⁴ I. FADIĆ, 1989, 51-59; I. FADIĆ, 1990, 209-299; I. FADIĆ, 1991, 169-211.

⁵ I. FADIĆ, 1992, 83-108.

⁶ I. FADIĆ, 1990, 209-299.

grafikon 1.
Chart 1.

proizlazi da je ona aserijatska prisutna s 59% primjeraka, zadarska s 21,7%, krčka s 10,8% i ona miješanih odlika s 8,4% do sada pronađenih spomenika.

S novim petogodišnjim sustavnim arheološkim kampanjama na Aseriji (1998. - 2002.) slika o rasprostranjenosti liburnskih nadgrobnih cipusa znatno se promijenila.⁷ Na Aseriji je pronađeno petnaest (15) novih nalaza ove spomeničke kategorije, što još više pojačava značenje ovoga važnog južnoliburnskog središta i po produkcije i širenju ovog tipa nadgrobnog spomenika. Spomenutom broju mogla bi se pribrojiti i tri veća ulomka kaloti cipusa /vidi Sl. 10/. Stoga, nema dvojbe, Aserija je epicentar podržavanja ideje i tradicije o cilindričnom cipusu kao nadgrobnom spomeniku, bez obzira na to ima li on duhovnu, odnosno religijsku, kulturološku ili samo eshatološku pozadinu.

⁷ O istraživačkim kampanjama od 1998. do 2002. vidi kod: I. FADIĆ, 1999, 66-71; I. FADIĆ, 1999 a, 78-85; I. FADIĆ, 2001, 157-176; I. FADIĆ, 2001 a, 69-89; I. FADIĆ, 2001 b, 55-61; I. FADIĆ, 2002, 51-57; I. FADIĆ, 2002 b, 61-62, 129-130; I. FADIĆ 2003, 67-75.

Sl. 1. Jednostruka profilacija baze i dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog tijela
Fig. 1. Single profile of a base and a double profile of the lower part of a cylindrical body

struka profilacija gornjeg dijela cilindričnog tijela uobičajena je pojava na novim nalazima, kao što je to slučaj i s prstenastom trakom koja dijeli kalotu od trupa spomenika /Sl. 1-5/. Na dnu kalote prstenasta je profilacija, a kalota je, osim u jednom slučaju (ili ako nije dovršena) pokrivena fino isklesanim skvamama s vrhovima okrenutim prema gore. Šišarka je otučena na svim cjelovitim spomenicima, a prstenasta profilacija šišarke sačuvana je samo na jednom cipusu. To vrijedi i za tri veća ulomka

kalota koji nisu uvršteni u spomenuti korpus cjelovitih nalaza. Natpisna su polja u većini slučajeva omeđena sa sve četiri strane dvostrukom profilacijom, odnosno u dva primjera

⁸ I. FADIĆ, 1990a, 209-299.

Tektonička i stilsko-dekorativna analiza

S obzirom na to da su u jednoj dosadašnjoj studiji elaborirani svi elementi koji u tektoničkom i stilsko-dekorativnom pogledu definiraju ovu izdvojenu aserijatsku skupinu liburnskih nadgrobnih spomenika,⁸ ovdje to nije potrebno posebno isticati. Potrebno je samo napomenuti da je zajednička odlika svih 15 novopronađenih liburnskih cipusa na Aseriji prije svega monumentalnost, što je i svojstveno ovoj skupini cipusa. Promjeri cilindrične baze iznose im od 45 do 65 cm, s tim što je većina spomenika s bazom od 55 do 65 cm. Visina cjelovitih cipusa, bez šišarke koja nije sačuvana, iznosi od 110 do 150 cm. Osim jedne iznimke o kojoj će posebno biti govora, svi spomenici imaju izraženu prstenastu bazu iznad koje je dvostruka profilacija donjeg dijela tijela. I dvo-

Sl. 2. Dvostruka profilacija gornjeg dijela cilindričnog tijela, jednostruka profilacija između trupa i kalote i prstenasta profilacija kalote
Fig. 2. Double profile of the upper part, single profile between the body and a callote

Sl. 3. Jednostruka profilacija baze i dvostruka biljno ornamentirana profilacija donjeg dijela cilindričnog tijela

Fig. 3. Single profile of the base and a double profile of the lower part of the cylindrical body with the floral ornament

kod aserijatske skupine liburnskih cipusa /Sl. 3, 4/. Profilacija kalote uglavnom predstavlja manje ili više izraženo prstenasto zadebljanje. Kod dva primjerka na tom mjestu je izrađen prstenasti vijenac od presavijenog lišća, s rozetom u osi sredine natpisnog polja, odnosno prstenasto tordirana profilacija s malim kružnim umbom na svakoj drugoj torziji /Sl. 5/.

Po analizi stilsko-dekorativnih i tektoničkih elementa može se kazati da 13 cipusa spada u aserijatsku skupinu (spom. 1-3, 6-15). Od tih 13 cipusa koji po svim strukturalnim elementima pripadaju aserijatskoj skupini, vrijedno je napomenuti da se samo jedan primjerak u funkcionalnom pogledu neznatno razlikuje od ostalih. Na dnu tog spomenika nalazi se veće konusno udubljenje (dubine 21, a promjera 28 cm) koje je najvjerojatnije služilo kao *theka* za pohranu pepela pokojnika (spom. br. 15). Takav način pohrane posmrtnih ostataka spaljenog pokojnika između cilindričnog trupa i postolja spomenika veoma je rijedak na ovoj spomeničkoj kategoriji. Ova pojava

girlandama. Od dva cipusa na kojima nije ustanovljeno natpisno polje, jedan sigurno nije završen (jer mu nisu izrađene ni skvame na kaloti), dok se za drugi s većom sigurnošću može kazati da nije bio u sepulkralnoj uporabi, već je za izradu natpisnog polja i teksta čekao naručioca.

Obična nedekorirana dvostruka profilacija donjeg i gornjeg dijela cilindričnog tijela zapažena je kod većine spomenika (14) /Sl. 1, 2/. Samo jedan ima bogato izrađeni vegetabilni motiv na donjoj i gornjoj profilaciji trupa, što je rjeđa pojava

Sl. 4. Dvostruka biljno ornamentirana profilacija gornjeg dijela cilindričnog tijela

Fig. 4. Double profile of the upper part of the cylindrical body with the floral ornament

Sl. 5. Jednostruka profilacija između trupa i kalote i prstenasto tordirana profilacija kalote

Fig. 5. Single profile between the body and the calotte and a ringed cable-like profile of the calotte

zapažena je samo na jednom primjerku cipusa zadarske skupine,⁹ odnosno samo na jednom primjeru u krčkoj skupini.¹⁰ To je dakle pojedinačna pojava koja se javlja u svim definiranim skupinama.

Kako je već spomenuto, od 15 novih spomenika koji su otkriveni u novijim arheološkim istraživanjima, dva od njih po tektoničkim i stilsko-dekorativnim elementima ne pripadaju u cijelosti aserijatskoj skupini cipusa. Ta dva spomenika imaju miješana svojstva aserijatsko-zadarske i aserijatsko-zadarsko-krčke skupine. Dakle, to su dva oveća ulomka cipusa koji pripadaju istom primjerku, mada su pronađeni na različitim mjestima (spom. br. 5). Prvi u nekoliko elemenata pokazuje odstupanja od prihvaćene sheme aserijatske skupine. Kao prvo, natpis mu je omeđen girlandama, a donji dio trupa nema uobičajenu prstenastu bazu i dvostruku profilaciju nad njom. Uz to, umjesto ravnog dna, koje je najvjerojatnije nalijegalo na četvrtasto postolje s kružnim udubljenjem /vidi nalaze takvih postolja na Sl. 10/, on ima suženu kružnu prstenastu stopu koja mu je najvjerojatnije služila za usad na ležište. Iako girlande na natpisnom polju ne remete opći tektonički izgled spomenika, koji inače po svim ostalim elementima pripada aserijatskom tipu, one ga svrstavaju u grupu s osobitim svojstvima. Druga različitost, koja je vidna u donjem dijelu spomenika - nedostatak profilacije i prstenasta "noga" za usađivanje cipusa na neko postolje - u funkcionalnom pogledu sasvim je novi i do sada nepoznati element na liburnskim cipusima općenito. Stoga nema nikakvog razloga za isključivanje ovog cipusa iz njemu pripadajuće skupine osobitih i miješanih svojstava.

Drugi cjelovito sačuvan primjerak s osobitim svojstvima ima odlike krčke, zadarske i aserijatske skupine liburnskih nadgrobničkih spomenika (spom. br. 4). Elementi aserijatske skupine vidljivi su u monumentalnosti (visina = 140 cm) i načinu obrade baze, donje i gor-

⁹ I. FADIĆ, 1991, br. 12, T.3:3, 169-211.

¹⁰ I. FADIĆ, 1989, br. 3, sl. 4, 56; *Moguća theka* pod kalotom spomenika pretpostavljena je na nekim spomenicima koji najvjerojatnije nisu bili monolitni, vidi: I. FADIĆ, 1990, 274, kat. 49.

SPOMENIK BROJ	1	2	3	4	5	ukupno
podignut ženi			*	*	*	3
podignut muškarcu	*	*				2
podigne žena	*		*		*	3
podigne muškarac				*		1
podigne žena ženi			*		*	2
podigne žena muškarcu	*					1
podigne muškarac ženi				*		1

Tablični prikaz 1.

Table 1.

nje profilacije tijela, te u prstenastoj traci na vrhu cilindričnog trupa. Krčki elementi mogu se iščitavati u nešto izduženijem i elegantnijem tijelu (promjer = 45 cm), zatim u obliku ne-dekorirane kalote, koja je posebna i po tome što na njoj nije vidno istaknuta šišarka. Umjesto toga, na gornji dio kalote nalegao je masivni horizontalni vijenac, s rozetom u sredini, tako da se vrh same kalote doima kao izdvojena šišarka. U posebitosti koje ovaj spomenik vezuju za zadarsku skupinu svakako spadaju bogato izrađene girlande. Taj stilsko-dekorativni element spada u jednu od elementarnih značajki cipusa zadarske skupine, mada je nedostatak “klasičnog” dvostruko profiliranog natpisnog polja karakteristika i krčke skupine. Štoviše, dosadašnja zapažanja pokazuju da krčkim spomenicima natpisno polje zauzima cijeli cilindrični trup. Ovdje se potrebno osvrnuti na izrazito fino izrađene girlande, od kojih je gornja horizontalna lučno opuštena prema dolje, dok dvije bočne imitiraju uspravne stupove. Na sredini girlandi je reljefna rozeta. Ovješane su na gornjoj profilaciji trupa.

Dakle, od 15 novopronađenih cipusa, samo se dva morfološki, odnosno tektonički, kao i po stilsko-dekorativnim elementima, ne uklapaju u predloženu shemu aserijatske skupine. Ta dva primjerka imaju svojstva one četvrte “miješane” grupe, odnosno, oni spadaju u liburnske nadgrobne spomenike - liburnske cipuse osobitih svojstava. Jedan od njih, uz posebitost baze ima aserijatsko-zadarske elemente, dok onaj drugi doslovno posjeduje elemente krčko-zadarsko-aserijatske.

Sl. 6. Položaj novootkrivenih liburnskih nadgrobnih spomenika u unutrašnjem dijelu kasnoantičkog zida (ispred prve kasnorepublikanske kule)

Fig. 6. Position of the recently found Liburnian tombstones within the late Antiquity wall (in front of the late republican tower)

Važno je također napomenuti da se za tri spomenika može smatrati da su nedovršeni (br. 6, 7, 8). Jedan je od njih bez natpisa (br. 8), dok ostala dva nemaju ni natpisa ni posebno isklesano natpisno polje, odnosno na jednoj kaloti cipusa nisu isklesane ni skvame (br. 7). Ti nalazi nedovršenih cipusa aserijatske skupine, uz do sada već registrirani slučaj,¹¹ još jednom potvrđuju da se ovaj tip nadgrobnih spomenika izrađivao u Aseriji, odnosno da je lokalni proizvod aserijatskih klesara.

Epigrafička analiza spomenika

Od ukupnog broja ovdje obrađenih liburnskih cipusa (15), za epigrafičku analizu upotrebljivo je 5 spomenika (1/3). Ostale dvije trećine nisu upotrebljive jednostavno zato što je dio spomenika fragmentarno sačuvan (spom. br. 9, 10, 11, 13, 14, 15), dio njih je, ma-

¹¹ I. FADIĆ, 1990, br. 21; postoji mogućnost da je na nekom od spomenutih spomenika natpis bio ispisan bojom.

broj spomenika	1	2	3	4	5	ukupno
dvočlana imenska formula muškarca		1		1		2
dvočlana imenska formula žene	1			1	2	4
tročlana imenska formula muškarca	1					1
tročlana imenska formula muškarca s filijacijom						0
dvočlana imenska formula žene s filijacijom			2			2

Tablični prikaz 2.

Table 2.

da s izrađenim natpisnim poljem, atekstualan (spom. br. 6, 8), a dio nije nikada ni dovršen (spom. br. 7; bez natpisnog polja i bez skvama na kaloti). Jednom cipusu, koji je ugrađen u kasnoantički zid, za sada nije moguće iščitati natpis (spom. br. 12).

Epigrafička analiza na ovim spomenicima izvršit će se, kao što je to i do sada napravljeno s aserijatskom i zadarskom skupinom, u nekoliko pravaca. Uz uobičajenu onomastičku analizu nomena i kognomena, odnosno imenske formule, posebna pozornost obratit će se na nazočnost ženskih i muških osoba kao pokojnika i kao dedikanata. Zatim će se analizirati međusobno srodstvo umrlih i onih koji im podižu spomenik, kao i laudacijske formule. U najkraćim crtama iznijet će se neke osnovne paleografske osobitosti.

Na pet epigrafičkih spomenika sačuvana su imena devet osoba (+ dvije osobe potvrđene posredno preko filijacije). Trojica su muškarci: *Sextus Livius Maximus* (spom. br. 1), *Quintus Trosius* (spom. br. 2) i *Caelius Facundus* (spom. br. 4). Čak šest osoba na novim liburnskim nadgrobnim spomenicima iz Aserije su žene: *Iulia Maximilla* (spom. br. 1), *Trosia C(ai) f(ilia) Secundilla* (spom. br. 3), *Veratia L(uci) f(ilia) Maximilla* (spom. br. 3), *Caelia Facunda* (spom. br. 4), *[...] Ja [...]ina* (spom. br. 5) i *C[.]sia Tertulla* (spom. br. 5). Dakle, kod dvojice muškaraca nomenklatura je izražena u dvočlanoj imenskoj formuli (spom. br. 2, 4), a kod jednog u tročlanoj (spom. br. 1). Međutim, nomenklatura jedne od spomenutih osoba izražena je prenenom i nomenom (brz filijacije), što je zaista neuobičajeni onomastički izraz.¹² Zbog neobičnosti takve imenske formule moglo bi se kazati da iz nekog razloga natpis nije završen. Unatoč tome smatram da je on u epigrafičkom pogledu onakav kakvim ga je zamislio naručilac. Takva tvrdnja stoji između ostalog i zbog toga što su na cipusu pedantno završeni i svi stilsko-dekorativni elementi.¹³ Tročlana imenska formula bez filijacije

¹² Pojava imena s prenenom, nomenom i filijacijom česta je pojava na natpisima do oko sredine 1. stoljeća po Kristu (vidi kod: A. KURILIĆ, 1999, spom. AK 1264, i str. 79 i dalje).

¹³ Do sada je na liburnskim nadgrobnim spomenicima zapaženo (posebno kod aserijatske skupine), da nedovršeni primjerci nemaju natpisnog polja ili je ono samo započeto. Kod aserijatskih primjeraka također je vidno da nedovršeni primjerci kalota nije prekrivena skvamama.

iskazana je samo kod jedne osobe (spom. br. 1; *Sextus Livius Maximus*). Žene bez filijacije zabilježene su sa četiri slučaja (spom. br. 1, 4 i 5), dok su s filijacijom registrirane dvije ženske osobe, obje na istom spomeniku – majka i kćerka (spom. br. 3).

Sl. 7. Položaj novootkrivenih liburnskih nadgrobnih spomenika u unutrašnjem dijelu kasnoantičkog zida (ispred prve kasnorepublikanske kule)

Fig. 7. Position of the recently found Liburnian tombstones within the late Antiquity wall (in front of the late republican tower)

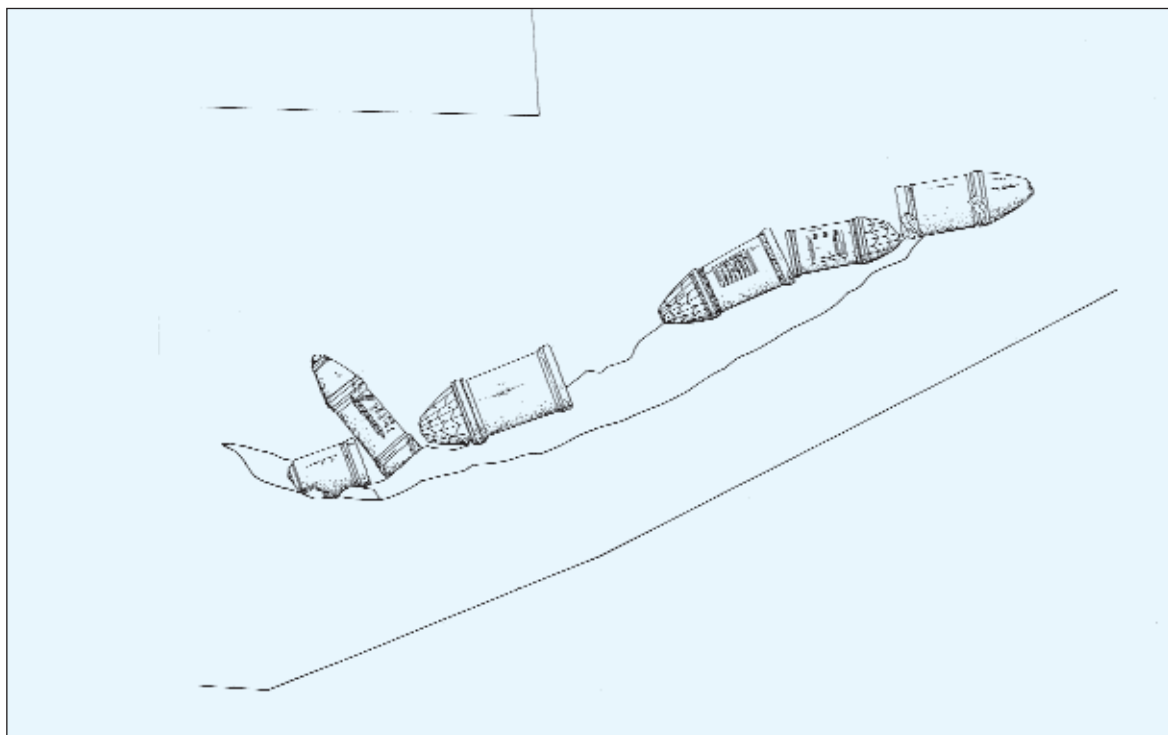
Na pet cipusa s cjelovitim ili fragmentarnim natpisima (samo br. 5), komemoracije su različite /Tab. prikaz 1/. Žena ženi podiže tri spomenika, dok muškarac ženi podiže samo jedan cipus. Samo na jednom liburnskom cipusu nije poznat komemorator, jer je na njemu donijeto samo ime pokojnika - *Quintus Trosius* (spom. br. 2). Takva pojava relativno je prisutna na natpisima aserijatske skupine.¹⁴ Do sada je poznato sedam takvih natpisa, što iznosi 14%. U zadarskoj skupini, istina na svega osamnaest spomenika, samo je jedan na kojem je jedino istaknuto ime komemoriranog (*Quintus Medullus Ursio*).¹⁵ Uz navedeno, zbog dosadašnjih rasprava o nazočnosti žena na natpisima liburnskih nadgrobnih spomenika, mada je uzorak premalen, vrijedno je napomenuti da su na ovih pet novih cipusa samo dvije muške komemorirane osobe, dok su tri žene.

¹⁴ I. FADIĆ, 1990a, 209-299.

¹⁵ I. FADIĆ, 1991, 169-211.

U pogledu srodstva između komemorirane osobe i komemoratora, iz spomenutih se natpisa doznaje da u dva slučaja majka podiže spomenik svojoj kćerci, dok je u jednom otac komemorator a kćerka pokojnica. Na jednom spomeniku nije istaknuto srodstvo, kao što srodstvo nije poznato ni na spomeniku na kojem je donijeto samo ime komemorirane osobe. Brojne laudacijske formule ovdje su svedene na *posuit*, odnosno na *mater infelicissima posuit* i *pater filiae infelicissimae posuit*.

Na pet liburnskih nadgrobnih spomenika koji pružaju dovoljno elemenata za epigrafičku analizu moguće je evidentirati 11 osoba. To su: [...]ia [...]ina, C[ae]sia (?) Tertulla, Caelia Facunda, Caelius Facundus, Iulia Maximilla, Sex. Livius Maximus, Trosia Secundilla, Caius Trosius, Q. Trosius, Veratia Maximilla i L. Veratius. Dakle, šest ženskih i pet muških osoba.

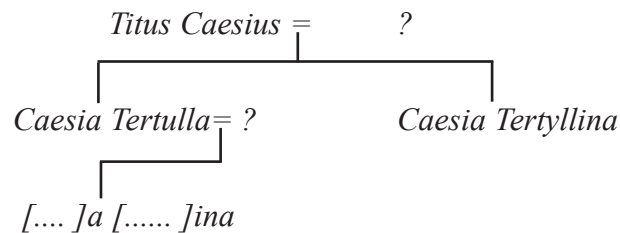

Sl. 8. Položaj liburnskog nadgrobnog spomenika

Fig. 8. Position of a Liburnian tombstone

Gentilno ime *Caesius* ovdje se može pretpostaviti kod jedne ženske osobe koja spomenik podiže svojoj kćerci s nepotpuno sačuvanim imenom (spom. br. 5). Radi se o spomeniku kojem je natpis oštećen u prvom dijelu, pa je od gentilicija pokojnice sačuvano samo završno [—]AE, a od imena samo [—]INAE. Od gentilnog imena majke sačuvano je početno C i završna slova SIA (uz dvije praznine), odnosno kompletno ime TERTULLA. Da je transkripcija imena na natpisu *Caesia Tertulla*, potvrđuju nam i dosadašnji nalazi liburnskih

nadgrobnih spomenika u Aseriji. Naime, na liburnskim nadgrobnim spomenicima Aserije poznata je *Caesia Tertyllina*, kojoj je otac *Titus Caesius*.¹⁶ Spomenik je bez komemoratora. Sasvim je opravdano pretpostaviti da su *Titus Caesius* i njegova kćerka *Caesia Tertyllina* u srodstvu s cezijom Tertulom i njezinom nepoznatom kćerkom. Moguće je da su *Caesia Tertulla* i *Caesia Tertyllina* sestre, a da im je otac *Titus Caesius*. U tom slučaju njihovo bi rodoslovno stablo izgledalo ovako:

Inače, gentilno ime *Caesius* izrazito je rašireno u Italiji i u provincijama. G. Alföldy smatra da su nositelji ovog imena u Dalmaciji najčešće Italici ili oslobođenici.¹⁷ Brojniji su u ranom principatu, kao što je to slučaj i s liburnskim cipusima. Na našim prostorima srećemo ga u Burnumu, Trogiru i Solinu. S ovim novim natpisom nomen *Caesius* registriran je kod šest osoba. Osim u Burnumu, u Liburniji je do sada zabilježen samo u Aseriji. Upravo u Aseriji *Caesius* je zabilježen na tri liburnska nadgrobna spomenika.¹⁸ Osim već spomenutoga (*Caesia Tertyllina* i *Titus Caesius*), te novopronađenog (*Caesia Tertula*), na trećem se spomeniku mogu iščitati četiri generacije koje su povezane s ovim gentilnim imenom. Prvi je pradjed *Aufidius Balbinus*, zatim baka *Aufidia Balbina* i otac *Lucius Caesius* pokojne Cezije Paule (*Caesia Paula*), koja je umrla u petoj godini života.¹⁹

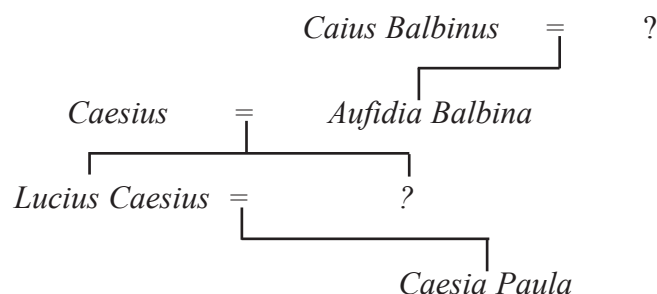
S obzirom na to da se ovo gentilno ime nalazi čak na tri liburnska nadgrobna spomenika s pet osoba, mada među njima nije moguće uspostaviti zajedničku lozu, vrijedno je prikazati dio obiteljskog stabla ove obitelji na trećem cipusu na kojem je pokojnica *Caesia Paula*.

¹⁶ I. FADIĆ, 1990.a, spomenik br. 13.

¹⁷ G. ALFÖLDY, 1969, 69.

¹⁸ I. FADIĆ, 1990a, spomenik br. 13, 18 i novootkriveni br. 5.

¹⁹ I. FADIĆ, 1990a, spomenik br. 18.

Nomen *Caelius* susreće se u Italiji i u zapadnim provincijama. Na natpisima u provinciji Dalmaciji javlja se veoma rijetko. U ranom principatu poznato je samo jedno takvo ime u Saloni. *Salona* i *Novae* u kasnom principatu dale su još po jedno takvo ime (*Bonosa* i *Saturninus*).²⁰ U Liburniji do sada nije zabilježeno gentilno ime *Caelius*. Na novom liburnskom nadgrobnom spomeniku doznaje se za oca i kćer - *Caelius Facundus* i *Caelia Facunda*.

Gentilicij *Iulius*, kako je već poznato, veoma je rasprostranjen u vrijeme Cezara, Augusta, Tiberija i Klaudija,²¹ posebno u urbanim središtima. U provinciji Dalmaciji to je jedno od najbrojnijih obiteljskih imena. Nositelji tog imena u Liburniji najvjerojatnije su autohtoni stanovnici. Oni su to ime najvjerojatnije preuzeli u vrijeme stjecanja građanskog prava. Na liburnskim cipusima gentilicij *Iulius* također je veoma učestao. Nalazi se u Aseriji, Karinu i Ninu na 8 spomenika, odnosno kod 19 osoba.²² Na novopronađenom spomeniku iz Aserije doznaje se za još jednu osobu s ovim nomenom. To je *Iulia Maximilla*.

Nomen *Livius* veoma je čest u sjevernoj Italiji. Inače, gens *Livius* pripada staroj italjskoj lozi etrurskoga podrijetla. Osobe s tim imenom javljaju se širom Rimskog Carstva, međutim u provinciji Dalmaciji nisu osobito zastupljene.²³ U Liburniji su do sada poznata samo četiri spomenika s tim gentilicijem. Jedan je od njih upravo liburnski cipus «osobitih svojstava» iz Senja,²⁴ a ostale tri osobe zabilježene su na natpisima iz Krka i Tarsatike.²⁵ Na senjskom cipusu je *Livia Quarta*, koja sama sebi podiže nadgrobnii spomenik. S novim nalazom iz Aserije u Liburniji je registrirana još jedna osoba s nomenom *Livius*. To je ko-

²⁰ G. ALFÖLDY, 1969, 68.

²¹ G. ALFÖLDY, 1969, 31-36.

²² I. FADIĆ, 1990a, spomenik br. 1, 5, 9, 30, 31, 36, 37, 38.

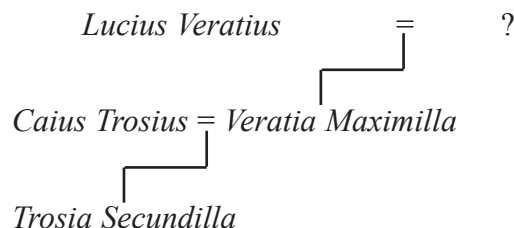
²³ G. ALFÖLDY, 1969, 92.

²⁴ M. ZANINOVIĆ, 1980, 317-326; I. FADIĆ, 1992, spom. br. 1.

²⁵ Ime nose vojnici VIII. pretorijanske kohorte i njegov oslobođenik (CIL 3, 3027 = ILJug 252; vidi kod: A. KURILIĆ, 1999, spom. AK 2294); *Turus Livius Hospotis f.* – vidi kod: A. STARAC, 2000, 22.

memorirani *Sextus Livius Maximus*, kojem spomenik podiže *Julia Maximilla* (spom. br. 1). Na žalost, iz natpisa se ne doznaje u kakvom su oni srodstvu.

Trosius je gentilno ime koje je posebno rasprostranjeno u sjevernoj Italiji.²⁶ G. Alföldy smatra da je ime venetskoga porijekla. Inače, osobe s tim imenom u Aseriji i Nadinu mogu se povezati s epihorskim liburnskim stanovništvom. Na liburnskim nadgrobnim cipusima do sada je zabilježena samo jedna osoba *Trosia Severa*, koja u Aseriji podiže cibus svome sinu.²⁷ Od 5 novih epigrafičkih liburnskih cipusa čak dva nose ovo ime. Na jednom spomeniku (spom. br. 2) to je *Quintus Trosius*, a na drugom to je *Trosia Secundilla* kojoj spomenik podiže njena majka. Na cipusu je zabilježeno i ime oca pokojnice - *Caius Trosius*, pa se sada broj nosioca nomena *Trosius* povećava za tri osobe. Kod Trosije Sekundile moguće je pratiti rodoslovlje do njenog djeda:

Nomen *Veratius* je rasprostranjen na Apeninskom poluotoku i u zapadnim provincijama, posebno u južnoj Galiji.²⁸ Na našim prostorima nije osobito zastupljen. Iz ranog principata, uz one u raznih provincija, nalazi se i na spomenicima iz Alvone i Varvarije.²⁹ Na liburnskim cipusima nomen *Veratius* javlja se samo u jednom primjeru koji, kao i novootkriveni, dolazi iz Aserije.³⁰ Osobe s tim gentilicijem na liburnskim cipusima su *Veratia Priscilla* i njen otac *Caius Veratius*, te one na novom natpisu - *Veratia Maximilla* i njezin otac *Lucius Veratius* (spom. br. 3).

Uz uobičajena kognomina kao što su *Maximilla*, *Secundina* (?), *Secundilla* i *Maximus*, na novim aserijatskim cipusima javlja se “nadimak” *Facunda* i *Facundus*. Taj je kognomen latinski i javlja se u raznim krajevima europskog dijela Carstva.³¹ Kognomen *Tertulla* i *Tertullina* (*Tertullus* i *Tertullinus*) u provinciji Dalmaciji je veoma ra-

²⁶ G. ALFÖLDY, 1969, 129.

²⁷ I. FADIĆ, 1990 a, spomenik br. 6.

²⁸ I. ALFÖLDY, 1969, 134, 135.

²⁹ G. ALFÖLDY, 1969, 135.

³⁰ I. FADIĆ, 1990 a, spomenik br. 3.

³¹ I. KAJANTO, 1965, 251; A. MÓCSY, et alii, 1983, 123.

Sl. 9. Kasnorepublikanski bedem i kasnoantički zid s antičkim spolijama

Fig. 9. Late republican wall and the late Antiquity wall with the ancient spolia

sprostranjen u ranom i kasnom principatu.³² Mada za to ime I. Kajanto smatra da je keltsko,³³ ono je veoma omiljeno u nomenklaturi osoba na natpisima Liburnije, osobito kod osoba domorodačkog podrijetla.³⁴

U analizi onomastičkih formula koje se sreću na ovih 5 cipusa potrebno je istaknuti da se nomenklatura muškarca pojavljuje u dvočlanoj imenskoj formuli - prenamen i nomen, odnosno nomen i kognomen - čak u dva slučaja (*Q. Trosio*, spom. br. 2; *Caelius Facundus*, spom. br. 4). Imena muških osoba iskazana su i u tročlanoj imenskoj formuli, ali bez filijacije. Takva nomenklatura javlja se na jednom natpisu (*Sex. Livius Maximus*, spom. br. 1). Ženska imena najčešće su dvočlana i bez filijacije - 4 osobe (*Iulia Maximilla*, spom. br. 1; *Caelia Fucunda*, spom. br. 4; [...]*ja* [...]*jina* i *Caesia(?) Tertulla*, spom. br. 5). Dvočlana imenska formula s filijacijom nalazi se samo na jednom spomeniku, ali kod dvije osobe (*Trosia C. f. Secundilla* i *Veratia L. f. Maximilla* (spom. br. 3).

I na temelju ovoga malog uzorka uviđa se neujednačenost onomastičke formule, što je primijećeno i u dosadašnjoj analizi u cijeloj aserijatskoj skupine liburnskih cipusa (49 spomenika)

³² G. ALFÖLDY, 1969, 308.

³³ Vidi kod: G. ALFÖLDY, 1969, 308-309.

³⁴ A. KURILIĆ, 1999, 170 i dalje.

/Tab. prikaz 2/. Najprisutnija je dvočlana imenska formula bez filijacije kod muških i ženskih osoba. S obzirom na to da je među obrađenim natpisima veoma mala kronološka razlika, takvo stanje potvrđuje nedostatak čvrstog onomastičkog sustava u nomenklaturi komemoriranog i komemoratora.

Pri letimičnoj paleografskoj analizi spomenika može se ustanoviti da su natpisi uredno raspoređeni na natpisnim poljima, te da su rijetke riječi koje se prelamaju u sljedeći red (*inf/elicissima* - spom. 3; *Fa/cundus* - spom. 4; *Tert/ulla* - spom. 5). Samo na jednom spomeniku zapažene su ligature dvaju slova (spom. br. 3), koja su uglavnom pisana u pravilnoj kapitali s manje/više dubljim brazdama. Iznimku možda čini spomenik s osobitim (miješanim) svojstvima (br. 4), kojem su slova nejednakih dimenzija i plitke brazde. Uzrok je tome možda i nešto tvrđa struktura vapnenca od kojeg je spomenik rađen. Detaljna paleografska analiza oblika pojedinog slova u ovom trenutku, u pogledu kronološkog određenja natpisa, ne bi bila svrhovita, jer takva analiza nije učinjena ni na drugoj epigrafičkoj građi. Dok se to ne učini s pojedinim spomeničkim kategorijama, nije moguće izvršiti ni komparativnu analizu.

Datacija spomenika

Elemente za preciznu dataciju ne sadrži ni jedan od 15 liburnskih nadgrobnih spomenika. Međutim, na spomenicima su vidno prisutni "klasični" tektonički i stilsko-dekorativni elementi već izdiferencirane skupine za koju je utvrđena okvirna datacija od ranoga 1. do samog početka 3. st. poslije Krista. Štoviše, paleografski izgled natpisa i vrlo rijetka pojava ligatura upućuju na njihov raniji nastanak. Iako ni na jednom od spomenika nije iskazana posvetna formula *D(is) M(anibus)*, iz opreza prema mogućnosti da bi razlog tome mogao biti taj da je ova spomenička kategorija sepulkralne namjene povezana za određenu, za sada nepoznatu, pripadnost osoba čija imena oni nose (komemorirani i komemorator), po takvoj posvetnoj formuli nije moguće ustvrditi da su svi oni nastali prije samog konca 1. st. ili početka 2. st. poslije Krista. No, s obzirom na to da nekolicina liburnskih cipusa ipak donosi ovu početnu posvetnu formulu, što znači da im ona nije bila ni strana ni nepoznata, ne može se isključiti ni ta pretpostavka. Međutim, epigrafičke, onomastičke i paleografske odlike natpisa na novopronađenim liburnskim cipusima ipak upućuju na njihov raniji nastanak. Najvjerojatnije je da su bili u uporabi tijekom 1. i možda kroz cijelo 2. st.

Zaključna razmatranja

Dosadašnjem korpusu liburnskih nadgrobnih spomenika - tzv. liburnskih cipusa s novim arheološkim istraživanjima Aserije (1998. - 2002.) treba pridodati još 15 primjeraka, bez tri veća ulomka kalota sa skvamama (vidi: Tabla 10). Naime, do sada su pronađena 83 cipusa koji u Liburniji čine zaista jednu specifičnu kategoriju nadgrobnih spomenika sepulkralne namjene. U dosadašnjim studijama unutar ove posebne spomeničke katego-

rije izdvojene su tri samosvojne skupine, i četvrta s miješanim tektoničkim i stilsko dekorativnim karakteristikama. Na taj je način ustanovljeno da aserijatskoj skupini do sada pripada 49 cipusa, 18 cipusa je zadarske, 9 cipusa krčke skupine, a 7 liburnskih cipusa osobitih su svojstava. S obzirom na to da su izdvojene skupine dobile ime po lokalitetu koji je dao najveći broj takvih primjeraka, razumljivo, broj lokaliteta iz kojih oni potječu znatno je veći od broja izdvojenih skupina. Na prvom mjestu to je *Asseria*, zatim *Iader*, pa ostala liburnska središta kao što su *Aenona*, *Nedinum*, *Corinium*, *Varvaria*, *Senia*, te Cvijina gradina i Ostrovica, zatim otoci *Curicum* i *Arba* /vidi Grafikon 1/.

Od 49 do sada poznatih cipusa aserijatske skupine 29 ih je pronađeno upravo na Aseriji, odnosno tri u njezinoj neposrednoj blizini. Uz 15 novih liburnskih cipusa koji su pronađeni na Aseriji, kompletan do sada poznati korpus iznosi 98 primjeraka. Od tog novog broja sama Aserija dala je 44 cipusa, što iznosi 45% svih nalaza.

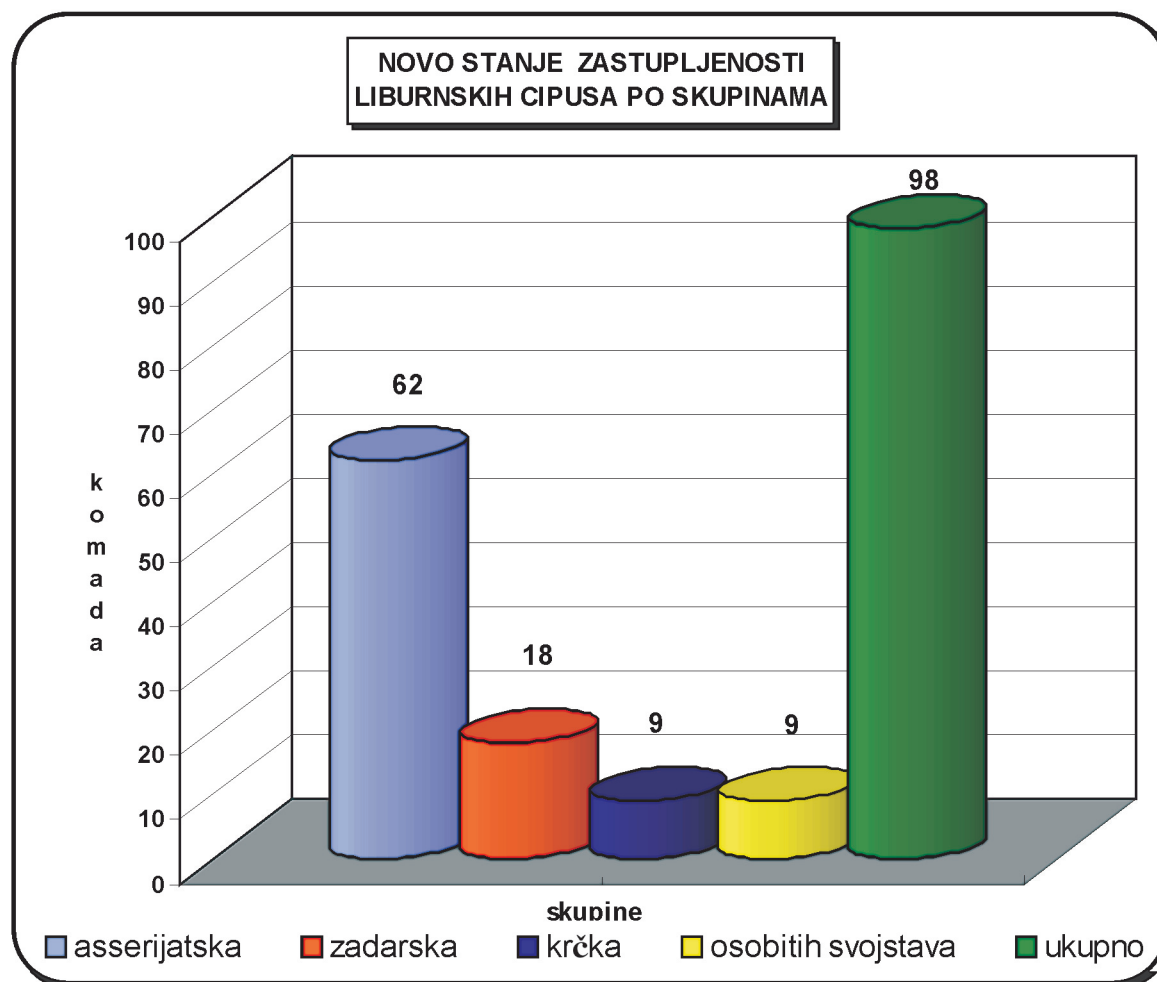
Novopronađenih 15 cipusa na Aseriji mogu se klasificirati u dvije kategorije. Aserijatskoj skupini, što je i sasvim razumljivo, pripada 13 primjeraka, dok dva primjerka imaju miješane odlike i pripadaju skupini osobitih svojstava.³⁵ To, dakako, mijenja dosadašnju sliku. Novo stanje znatno ide u prilog brojnosti liburnskih cipusa aserijatske skupine. Po sadašnjem stanju istraženosti njih je 62 primjerka, od ukupnog broja, koji je povećan na 98. Zadarska i krčka skupina ostaju i dalje s nepromijenjenim brojem (18 i 9), dok se grupi s osobitim svojstvima trebaju pridodati još dva nova spomenika iz Aserije. Liburnski nadgrobni spomenici osobitih svojstava sada su zastupljeni, kao i krčka skupina s devet (9) primjeraka. To znači da su liburnski cipusi s aserijatskim odlikama i dalje najbrojniji. Njih je 63,2% u odnosu na sve ostale. Zadarskoj skupini pripada 18,4%, krčkoj 9,2%, a 9,2% pripada i cipusima osobitih svojstava.

S druge strane od ukupnog broja cipusa s aserijatskim svojstvima, a njih je 62, u samoj Aseriji pronađena su 42 (+ dva osobitih svojstava). To znači da je Aserija dala 67,7% cipusa aserijatske skupine. Time je još jednom potvrđena opravdanost imena cijele samosvojne skupine /Tab. prikaz 3; Grafikon 2/.

Provedena stilsko-dekorativna i tektonička analiza pokazala je da od 15 novih spomenika njih 13 pripada aserijatskoj skupini, a svega dva spomenika miješanih su odlika, odnosno pripadaju kategoriji liburnskih cipusa osobitih svojstava. Uz navedeno treba istaknuti da su tri spomenika nedovršena (br. 6, 7, 8). Ta činjenica, uz do sada već registrirani slučaj,³⁶ još jednom potvrđuje da se ovaj tip nadgrobni spomenika izrađivao u Aseriji, odnosno da je lokalni proizvod aserijatskih klesara.

³⁵ Do sada ni jedan liburnski cipus s Aserije nije imao drugačije odlike osim onih kompaktne i homogene aserijatske skupine. S novim nalazima liburnskih nadgrobni spomenika utvrđeno je da dva primjerka imaju i miješana svojstva aserijatsko-zadarske i aserijatsko-krčko-zadarske skupine osobitih svojstava.

³⁶ I. FADIĆ, 1990, br. 21.

Grafikon 2.

Chart 2.

Epigrafička analiza, mada s malim uzorkom, pružila je nove potvrde o većoj nazočnosti žena pokojnica i žena komemoratora na ovoj specifičnoj kategoriji spomenika sepulkralne namjene (vidi tab. prikaz 1). Od pet pokojnika tri su žene, a od 4 poznata komemoratora tri su žene i samo jedan muškarac. Međutim, na svih pet liburnskih nadgrobnih spomenika – liburnskih cipusa koji pružaju dovoljno elemenata za epigrafičku analizu - moguće je evidentirati 11 osoba. Devet osoba izravno je potvrđeno na spomenutim natpisima, dok su dvije osobe poznate samo posredno - preko filijacije. To su: [... Jia [... Jina, C[ae]sia (?) Tertulla, Caelia Facunda, Caelius Facundus, Iulia Maximilla, Sex. Livius Maximus, Trosia Secundilla, Caius Trosiua, Q. Trosius, Veratia Maximilla i Lucius Veratius. Dakle, šest ženskih i pet muških osoba. Onomastičkom analizom ponovno se pokazalo da su imenske formule neujednačene, od one dvočlane do rijetkih tročlanih, odnosno da je nomenklatura muškaraca i žena uglavnom iskazana bez filijaci-

je ili patronimika (vidi tab. prikaz 2). Na natpisima ove spomeničke kategorije i dalje nedostaju opširniji podatci o komemoriranim i onima koji im te spomenike podižu. Ni na jednom novom spomeniku nije upisan ni *tribus* ni *domus* pokojnika, a kamoli neka funkcija koju je za života pokojnik ili dedikant obnašao. Dakle, ni u jednom slučaju nije iskazan *cursus honorum*. Od rodbinskih odnosa istaknuti su samo majka (spom. br. 3 i 5) i otac (spom. br. 4) kao komemoratori, odnosno u jednom slučaju komemorator nije ni upisan (spom. br. 2), a u drugom relacija između komemoriranog i pokojnika nije poznata jer nije posebno ni istaknuta. Uz sve navedeno, od brojnih posvetnih i laudacijskih formulacija, ponovno se uočava nedostatak početne posvetne formule *D(is) M(anibus)*, a završne laudacijske formule svode se na *posuit*, odnosno na *mater infelicissima posuit* i *pater filiae infelicissimae posuit*, odnosno na skraćenice P i POS.

Paleografski izgled natpisa pokazuje da su tekstovi dobro raspoređeni na natpisnim poljima, uglavnom bez prenošenja riječi u sljedeći red i s ligaturama samo na jednom spomeniku. Osim kod jednog primjerka (spom. br. 4), slova su klesana pravilno i s dubokom brazdom.

SKUPINE	aserijatska	zadarska	krčka	osobitih svojstava	UKUPNO
KOMADA	62	18	9	9	98
%	63,2	18,4	9,2	9,2	100

Tablični prikaz 3.

Table 3.

Pri dataciji spomenika potrebno je istaknuti da ni jedan od 15 liburnskih nadgrobni cipa nema elemente za preciznu dataciju. U prilog okvirnog datiranja spomenika u rano carsko razdoblje govore vidno prisutni “klasični” tektonički i stilsko-dekorativni elementi definirane aserijatske skupine. Štoviše, paleografski izgled natpisa, rijetka pojava ligatura, kao i neujednačenost imenskih formula, odnosno nedostatak filijacije, tribusa i domusa, ukazuju na njihov raniji nastanak. Pod ranijim nastankom podrazumijevam drugu polovicu 1. i 2. stoljeće po Kristu,³⁷ odnosno pretežito drugu polovicu 1. i prvu polovicu 2. stoljeća. Takvoj ranijoj dataciji ide u prilog i nedostatak posvetne formule *D(is) M(anibus)*, mada takva posvetna formula može biti strana osobama čija se imena nalaze na liburnskim nadgrobni cibusima (komemorirani i komemoratori). No, ipak sve morfološke, odnosno stilsko-dekorativne karakteristike spomenika, kao i epigrafičke, onomastičke i paleografske odlike natpisa na novopronađenim liburnskim cibusima upućuju na to da su bili u uporabi tijekom 1. i možda kroz cijelo 2. stoljeće. Onomastička analiza nadalje upućuje na to da se radi ili o došljačkom, većinom italskom stanovništvu, ili o već potpuno romaniziranom stanovništvu Liburnije. To znači da i dalje nije moguće suditi o etničkoj pripadnosti osoba koje se javljaju na natpisima liburnskih nadgrobni spomenika – tzv. liburnskih cipusa.

³⁷ O odlikama ranijih natpisa u Liburniji vidi kod: A. KURILIĆ, 1999, 38-41, obrazac D i str. 42-43, obrazac E.

Sl. 10. Ulomsci kalota liburnskih cipusa i četvrtaste baze (postolja cipusa?)

Fig. 10. Fragments of callotes of the Liburnian cippuses and of a square base (base of a cippus)

Spomenici:

1. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2001., u nasipu između kasnoantičkog zida i kasnorepublikanskog bedema, ispred zapadnog ulaza u grad.

Liburnski cipus kojem nedostaje šišarka (sač. v = 148 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela, kojemu promjer iznosi 61 cm, nalazi se prstenasta baza (v = 9 cm). Iznad nje je dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa (v = 5,5 cm). Ista dvostruka profilacija nalazi se i na gornjem dijelu tijela (v = 4,5 cm). Cilindrično tijelo završava jednostrukom trakom (v = 4,5 cm). Na bazi kalote isklesana je prstenasta profilacija poput konopa koji je načinjen od presloženog lišća (v = 4,5 cm). Kalota je pokrivena skvamama, a visina joj iznosi oko 50 cm. Na vrhu spomenika šišarka je sačuvana samo u svom korijenu. Ona počiva na prstenasto tordiranoj traci nalik konopu (v = 3 cm). Prvi red skvama visok je 14 cm, drugi 18, treći 13,5, četvrti 10,5 i peti 8,5 cm.

Natpis je isklesan u natpisnom polju koje je omeđeno dvostrukom profilacijom (š = 4 cm). Dimenzije natpisnog polja (bez profilacije) su 23 X 29 cm. Natpis je donijet u pet redova teksta. Visina slova prvog reda iznosi 3,5 cm, drugog, trećeg i četvrtog 3 cm, a petog 2,5 cm. Natpis glasi:

SEX LIVIO
MAXIMO
IVLIA
MAXIMILLA
P

Sex(to) Livio / Maximo / Iulia / Maximilla / p(osuit).

2. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2002., u kasnoantičkom zidu ispred prve (zapadne) kasnorepublikanske kule.

Liburnski cipus kojemu nedostaje gornji dio kalote i šiškarka (sač. v = 113 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela, kojemu promjer iznosi 58 cm, nalazi se prstenasta baza (v = 7 cm). Iznad nje je dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa (v = 5.5 cm). Ista dvostruka profilacija nalazi se i na gornjem dijelu tijela (v = 5 cm). Cilindrično tijelo završava jednostrukom trakom (v = 3,5 cm). Na bazi kalote isklesana je prstenasta profilacija bez ukrasa (v = 3,5 cm). Kalota je pokrivena skvamama, a sačuvana visina joj iznosi oko 38 cm. Prvi red skvama visok je 12 cm, drugi 19, a treći 16 cm.

Natpis je donesen u natpisnom polju koje je omeđeno dvostrukom profilacijom (š = 3,5 cm). Dimenzije natpisnog polja (bez profilacije) su: širina 24 cm, visina 25,5 cm. Tekst je ispisan u gornjem dijelu u jednom redu. Visina slova je 4,2 cm. Natpis glasi:

Q TROSIO

Q(uinto) Trosio.

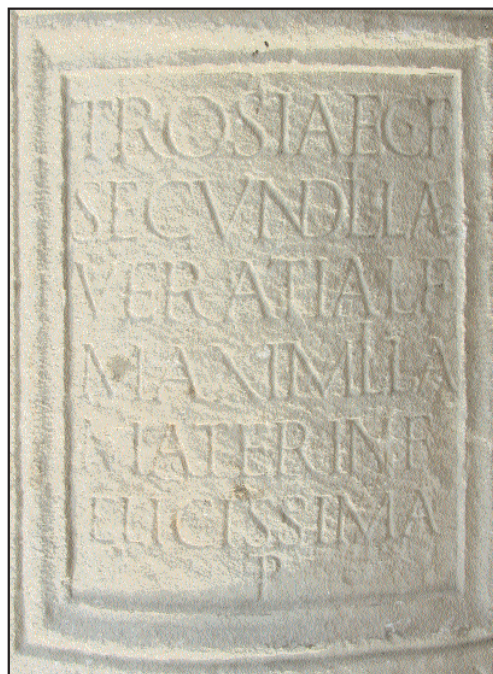
3. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2002., u kasnoantičkom zidu ispred prve (zapadne) kasnorepublikanske kule.

Liburnski cipus kojemu nedostaje šiškarka (sač. v = 128 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela, kojemu promjer iznosi 56 cm, nalazi se prstenasta baza (v = 7,5 cm). Iznad nje je biljno ornamentirana dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa (v = 5,3 cm). Ista dvostruka profilacija nalazi se i na gornjem dijelu tijela (v = 5 cm). Cilindrično tijelo završava jednostrukom trakom (v = 3 cm). Na bazi kalote isklesana je prstenasta profilacija poput konopa s reljefnim kružnim umetcima (v = 3 cm). Kalota je pokrivena s pet redova skvama, a sačuvana visina kalote je

oko 44 cm. Prvi red skvama visok je 12 cm, drugi 17, treći 12,5, četvrti 9,5 i peti 6,5 cm.

Natpis je isklesan u natpisnom polju koje je omeđeno dvostrukom profilacijom (š = 3-3,5 cm). Dimenzije natpisnog polja (bez profilacije) su 22,5 X 29 cm. Natpis je donijet u sedam redova teksta. Visina slova prvog reda je 3,2 cm, drugog do četvrtog reda 3 cm, petog 2,8, šestog i sedmog reda 2,5 cm. Natpis glasi:

TROSIAE C F
SECUNDILLAE
VERATIA L F
MAXIMILLA
MATER INF
ELICISSIMA
P

Trosiae C(ai) f(iliae) / Secundillae / Veratia L(uci) f(ilia) / Maximilla / mater inf/elicissima / p(osuit).

U drugom redu ligatura IL i AE. U četvrtom redu ligatura IL. Slova izrazito pravilna i klesana dubokom trokutastom brazdom.

4. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2002., u kasnoantičkom zidu ispred prve (zapadne) kasnorepublikanske kule.

Liburnski cipus kojemu visina iznosi 140 cm. Na donjem dijelu cilindričnog tijela, promjera 45 cm, nalazi se viša prstenasta baza (v = 11 cm). Iznad nje je dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa (v = 7,5 cm). Ista dvostruka profilacija nalazi se i na gornjem dijelu tijela (v = 6 cm). Cilindrično tijelo završava jednostrukom trakom (v = 5,3 cm). Na bazi kalote isklesana je prstenasta profilacija koja postupno prelazi u zakošenu kalotu (v = 4 cm). Kalota nije pokrivena skvamama, a visina joj iznosi oko 33 cm. Na vrhu spomenika sačuvana je neuobičajena šiškarka ispod koje je pr-

stenasta biljna profilacija (poput vijenca) s rozetom u središnjem dijelu ($v = 7$ cm). Šišarka je u obliku niskog poluloptastog izdanka i bez ikakvog ukrasa ($v = 7$ cm).

Na užem cilindričnom tijelu ($v = 63$ cm) nije oblikovano "klasično" natpisno polje, već je natpis s tri strane uokviren girlandama. Gornja horizontalna girlanda je lučno opuštena prema dolje ($\text{š} = 5$ cm), dok dvije bočne imitiraju uspravne stupove ($\text{š} = 6$ cm). Po sredini girlandi je reljefna rozeta. Ovješane su na gornjoj profilaciji trupa. Širina takvog natpisnog polja, unutar spomenutih girlandi, je 33 cm. Natpis je donijet u šest redova teksta. Visina slova prvog reda iznosi 5,5 cm, drugog 4,2, trećeg 3,5, četvrtog 3,2, petog 2,5 cm i šestog 3 cm. Slova su nepravilna i plitko klesana. Natpis glasi:

CAE[.] JIAE
 FACVNDAE
 [.]AELIVS [.]A
 CVNDVS PAT
 FILIAE INFELICISS
 POS

Cae[l]iae / Facundae / [C]aelius [F]a/cundus pat(er) / filiae infeliciss(imae) / pos(uit).

5. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2001., u nasipu između kasnoantičkog zida i kasnorepublikanskog bedema, ispred zapadnog ulaza u grad.

Liburnski cipus koji je skoro u cijelosti sačuvan iz dva komada. Nedostaje mu dio tijela i kalote, te šiškarka.

Sačuvana visina prvog ulomka je 100 cm. Na donjem dijelu cilindričnog tijela nije uklesana profilacija baze ni donja profilacija trupa. Umjesto toga, na dnu spomenika izrađeno je kružno postolje ($v = 4,5-5$ cm) za usađivanje na bazu cipusa (?). Na gornjem dijelu tijela nalazi se uobičajena dvostruka profilacija ($v = 4,5$ cm). Cilindrično tijelo završava jednostrukom trakom ($v = 4$ cm). Na bazi kalote isklesana je jednostavna prstenasta profilacija ($v = 3,5$ cm). Kalota je pokrivena fino izra-

đenim skvamama. Prvi red skvamama visok je 11 cm, drugi 18, treći 13,5 i četvrti 12 cm. Na ovom dijelu cilindričnog trupa nije sačuvan natpis ni natpisno polje, ali se po rubu loma naziru tragovi okomite relje-

fne girlande. Od dna do gornje profilacije spomenik je visok 57 cm.

Drugom ulomku nedostaje veći dio tijela i kalote, te šiškarka (sač. v = 95 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela nije uklesana profilacija baze ni donja profilacija trupa. Umjesto toga, na dnu spomenika izrađeno je kružno postolje (v = 4,5-5 cm) za usađivanje na bazu cipusa (?). Na gornjem dijelu tijela se nalazi uobičajena dvostruka profilacija (v = 4,5 cm). Cilindrično tijelo završava jednostrukom trakom (v = 4 cm). Na bazi kalote isklesana je jednostavna prstenasta profilacija (v = 3,5 cm). Kalota je pokrivena fino izrađenim skvama. Sačuvana visina kalote iznosi oko 24 cm. Visina prvog reda skvama je 11, a drugog 18 cm. Od dna do gornje profilacije spomenik je visok 57 cm.

Na djelomice sačuvanom cilindričnom trupu nalazi se oštećen natpis koji je s tri strane bio omeđen girlandama (vidljiv donji dio lijeve uspravne girlande). Na šest djelomice sačuvanih redova teksta (sač. v. prvog reda oko 2,5 cm, visina drugog, trećeg, četvrtog i šestog reda je 4 cm, a petog reda 3,5 cm) može se pročitati:

[—]AE

[—]INAE

C [-]SIA TERT

VLLA MATER

INFELICISIMA sic!

P

[—]ae / [—]inae / C[—]sia Tert/ulla mater / infelicis(s)ima / p(osuit).

6. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 1999., u kasnoantičkom zidu kod zapadnog ulaza u grad.

Liburnski cipus kojemu nedostaje šišarka (sač. v = 135 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela, kojemu promjer iznosi oko 64 cm, nalazi se prstenasta baza (v = 10 cm). Iznad nje je dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa (v = 5,5 cm). Ista dvostruka profilacija nalazi se i na gornjem dijelu tijela (v = 5,5 cm). Cilindrično tijelo završava jednostrukom trakom (v = 4,5 cm). Na bazi kalote isklesana je jednostavna prstenasta profilacija (v = 4,5 cm).

Kalota je pokrivena fino klesanim skvamama. Prvi red skvama je 13 cm, drugi 17,5, treći 14, četvrti 9 i peti 7 cm (šesti oštećen).

Spomenik je atekstualan, a na cilindričnom trupu cipusa nije izrađeno ni natpisno polje. S jedne strane tijela nalazi se nekoliko okomito uklesanih (?) kružnih udubljenja, koja se na neki način produžavaju i na profilaciju baze i trupa.

7. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2002., u kasnoantičkom zidu ispred prve (zapadne) kasnorepublikanske kule.

Liburnski cipus kojemu nedostaje manji dio baze i šišarka (sač. v = 138 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela, kojemu promjer iznosi 59 cm, nalazi se prstenasta baza (v = 10 cm). Iznad nje je dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa (v = 5 cm). Ista dvostruka profilacija nalazi se i na gornjem dijelu tijela (v = 4,3 cm). Cilindrični trup završava jednostrukom trakom (v = 4,5 cm), a na bazi kalote isklesana je prstenasta profilacija bez ukrasa (v = 4,5 cm). Kalota nije prekrivena skvamama, već je potpuno zaravnjena. Sačuvana visina iznosi joj oko 56 cm. Dno spomenika je fino zaravnjeno.

Spomenik je atekstualan i bez posebno izraženog natpisnog polja.

8. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2002. godine u kasnoantičkom zidu ispred prve (zapadne) kasnorepublikanske kule.

Liburnski cipus kojemu nedostaje šiškarka (sač. $v = 150$ cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela, kojemu promjer iznosi oko 65 cm, nalazi se prstenasta baza ($v = 9$ cm). Iznad nje je dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa ($v = 4,5$ cm). Ista dvostruka profilacija nalazi se i na gornjem dijelu tijela ($v = 5,2$ cm). Cilindrični trup završava jednostrukom trakom ($v = 5,2$ cm), a na bazi kalote isklesana je prstenasta profilacija bez ukrasa ($v = 3,8$ cm). Kalota (sač. $v = 50$ cm) je prekrivena fino klesanim skvamama. Visina prvog reda skvama je 13 cm, drugog 23, trećeg 20, četvrtog 15 cm, a peti red nije sačuvan.

Spomenik još nije izvađen s mjesta nalaza pa se nazire natpisno polje ($\text{š} = 4$ cm), koje je (možda) bez teksta.

9. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2000. godine u nasipu između kasnoantičkog zida i sjeverozapadnog plašta kasnorepublikanskog bedema.

Liburnski cipus sačuvan iz dva dijela (?). Donji i gornji dio trupa nemaju direktni spoj, ali po promjeru (promjer = 42 cm), vrsti kamena i načinu obrade, može se kazati da pripadaju istom spomeniku. Na gornjem dijelu nedostaje oko 1/2 kalote i šiškarka. Sačuvana visina donjeg dijela je 53 cm, a gornjeg 47 cm. Jednostavna profilacija baze visoka je 7 cm. Dvostruka profilacija donjeg i gornjeg dijela tijela visoka je 5 cm. Cilindrični trup završava jednostrukom trakom ($v = 4$ cm), a na bazi kalote iskle-

sana je prstenasta profilacija bez ukrasa ($v = 3$ cm). Kalota (sač. $v = 17$ cm) je prekrivena fino klesanim skvamama. Visina prvog reda skvama je 10 cm.

Spomenik je najvjerojatnije atekstualan i bez posebno izraženog natpisnog polja.

10. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2001., u temelju kasnoantičke kule na sjeverozapadnom plaštu bedema.

Liburnski cipus kojemu nedostaje oko 1/2 cilindričnog trupa, kalota i šiškarka (sač. v = 72 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela nalazi se prstenasta baza (v = 9 cm). Iznad nje je dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa (v = 7 cm).

11. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2001. godine u kasnoantičkom zidu ispred prve (zapadne) kasnorepublikanske kule.

Liburnski nadgrobni cipus kojemu je sačuvan dio tijela (sač. v = 71 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela nalazi se prstenasta baza (v = 5.5 cm). Iznad nje je dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa (v = 4 cm).

12. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2000., u kasnoantičkom zidu ispred prve (zapadne) kasnorepublikanske kule.

Liburnski cipus kojemu je vidljiv samo donji dio tijela. Nalazi se u strukturi kasnoantičkog zida, pa će njegov kompletan opis i deskripcija natpisa biti moguća pri preslagavanju i konzervaciji cijelog poteza spomenutog zida. Na donjem dijelu tijela su vidljivi: profilacija baze spomenika i dvostruka profilacija cilindričnog tijela, te neznatni dio natpisa u natpisnom polju. Promjer spomenika je 53 cm.

13. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2000., u nasipu između kasnoantičkog zida i sjeverozapadnog plašta kasnorepublikanskog bedema.

Liburnski cipus kojemu promjer iznosi oko 62 cm. Nedostaje mu oko 1/2 tijela, kalota i šiškarka (sač. v = 107 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela istaknuta je zakošena “noga” (v = 2 cm) iznad koje je uobičajena prstenasta baza (v = 3 cm). Na donjem dijelu trupa nalazi se dvostruka profilacija (v = 3 cm). Ista dvostruka profilacija nalazi se i na gornjem dijelu tijela (v = 3 cm). Cilindrični trup završava veoma oštećenom jednostrukom trakom (v = 3 cm). Visina cilindričnog trupa (unutar dvostrukih profilacija) iznosi 77 cm. Na sačuvanom dijelu spomenika nije vidljiv tekst ni natpisno polje.

14. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2000., u nasipu između kasnoantičkog zida i sjeverozapadnog plašta kasnorepublikanskog bedema.

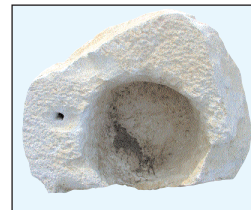
Liburnski cipus kojemu nedostaje oko 1/2 tijela, dio kalote i šiškarka (sač. v = 104 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela, kojemu promjer iznosi oko 54 cm, nalazi se prstenasta baza (v = 7 cm). Iznad nje je dvostruka profilacija donjeg dijela cilindričnog trupa (v = 5 cm). Ista dvostruka profilacija nalazi se i na gornjem dijelu tijela (v = 5 cm). Cilindrični trup završava jednostrukom trakom (v = 6 cm), a na bazi kalote isklesana je prstenasta profilacija bez ukrasa (v = 3,5 cm). Kalota (sač. v = 24 cm) je prekrivena fino klesanim skvamama. Visina prvog reda skvama je 11 cm, a drugog 18 cm.

Od natpisnog polja sačuvana je u cijelosti samo lijeva okomita profilacija i početci gornje i donje horizontalne profilacije. Širina profilacija je 4 cm. Visina natpisnog polja je 27 cm.

15. Spomenik je pronađen u Aseriji u arheološkoj kampanji 2000., u nasipu između kasnoantičkog zida i sjeverozapadnog plašta kasnorepublikanskog bedema.

Donji dio liburnskog cipusa kojemu nedostaje oko 1/2 tijela, kalota i šiškarka (sač. v = 60 cm). Na donjem dijelu cilindričnog tijela nalazi se prstenasta baza (v = 5 cm). Na cilindričnom tijelu nije sačuvano natpisno polje ni natpis. Na dnu spomenika je konusno udubljenje dubine 21 cm, a promjera 28 cm. Uz njega je na jednom rubu sačuvan otvor za pričvršćivanje tijela na kvadratičnu (?) bazu.

INDEX EPIGRAPHICUS

Nomina virorum et mulierum*[.....]a [Secund]ina (?) (5)**C[ae]si]a (?) Tertulla (5)**Cae[l]ia Facunda (4)**[C]aelius [F]acundus (4)**Iulia Maximilla (1)**Sex. Livius Maximus (1)**Trosia C. f. Secundilla (3)**Q. Trosius (2)**Veratia L. f. Maximilla (3)***Cognomina virorum et mulierum***Facunda (4)**Facundus (4)**Maximilla (1, 3)**Maximus (1)**Secundilla (3)**Tertulla (5)**[Secund]ina? (5)***Parentelae et formulae laudationis***mater infelicissima p(osuit) (3, 5)**pat(er) filiae infeliciss(imae) pos(uit) (4)**p(osuit) (1)***Litterae singulares***INFELICISS infelicissimae**P posuit (1, 3, 5)**PAT pater (4)**POS posuit (4)***Grammatica***infelicissima pro infelicissima (5)*

Literatura:

- ALFÖLDY, G., 1969. – G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg.
- BUONOPANE, A., 1980. – A. Buonopane, Un cippo Liburnico conservato presso il Museo Archeologico al teatro romano di Verona, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 74, Split, 47-54.
- CAMBI, N., 1973. – N. Cambi, *Vodič – Arheološki muzej u Splitu*, Split, 7.
- FADIĆ, I., 1988. – I. Fadić, Liburnski nadgrobni spomenik u Veroni (CIL 5, 2200, 8852; CIL 3, 2190), *Diadora* 10, Zadar, 73-99.
- FADIĆ, I., 1989. – I. Fadić, Prilog klasifikaciji liburnskih nadgrobničkih spomenika, tzv. liburnskih cipusa - sjeverna grupa nalaza, Hrvatsko arheološko društvo, 13, *Arheološka istraživanja na otocima Krku, Rabu i u Hrvatskom primorju*, Zagreb, 51-59.
- FADIĆ, I., 1990. – I. Fadić, Aruntii u Asseriji, *Arheološki vestnik*, 41, Ljubljana, 713-724.
- FADIĆ, I., 1990 a. – I. Fadić, Aserijatska skupina liburnskih nadgrobničkih spomenika, tzv. liburnskih cipusa, *Diadora*, 12, Zadar, 209-299.
- FADIĆ, I., 1991. – I. Fadić, Zadarska skupina liburnskih nadgrobničkih spomenika, tzv. liburnskih cipusa, *Diadora*, 13, Zadar, 169-211.
- FADIĆ, I., 1992. – I. Fadić, Liburnski cipusi osobitih svojstava, *Diadora*, 14, Zadar, 83-108.
- FADIĆ, I., 1999. – I. Fadić, *Asseria* - Podgrađe kod Benkovca, *Obavijesti*, 2, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 66-71.
- FADIĆ, I., 1999 a. – I. Fadić, *Asseria* - nove spoznaje, *Obavijesti*, 3, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 78-85.
- FADIĆ, I., 2000. – I. Fadić, Bedemi Asserije, *Histria antiqua*, 6, Pula, 69-89.
- FADIĆ, I., 2001. – I. Fadić, *Caius Titius Priscinus* - edil i duovir Asserije, *Diadora*, 20, Zadar, 157-176.
- FADIĆ, I., 2001 a. – I. Fadić, Bedemi Asserije, *Histria antiqua*, 6, Pula, 69-89.
- FADIĆ, I., 2001 b. – I. Fadić, Asserija u svjetlu novih istraživanja, *Obavijesti*, 2, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 55-61.
- FADIĆ I., 2002, *Asseria* – istraživanja 2001. godine, *Obavijesti*, 1, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 51-57.
- FADIĆ, I., 2002 a. – I. Fadić, Uspon i pad Asserije, *Materijali 14, Međunarodnog istraživačkog centra za arheologiju – Brijuni / Medulin*, Pula, 61-62, 129-130.

- FADIĆ, I., 2003. – I. Fadić, *Asseria – nova otkrića*, *Obavijesti*, 1, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 67-74.
- GLAVIČIĆ, A., 1975. – A. Glavičić, Izvještaj o arheološkom nalazu ranorimskih grobova u vrtu DIP-a Olivieri u Senju godine 1975, *Senjski zbornik*, 6, Senj, 215.
- KAJANTO, I., 1965. – I. Kajanto, *The latin Cognomina*, Helsinki.
- KURILIĆ, A., 1999. – A. Kurilić, *Pučanstvo Liburnije od 1. do 3. stoljeća po Kristu: antroponimija, društveni slojevi, etničke promjene, gospodarske uloge*, doktorska disertacija - rukopis, Filozofski fakultet u Zadru, Zadar.
- LIEBL, H. – WILBERG, W., 1908. – H. Liedbl - W. Wilberg, Ausgrabungen in Asseria, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes*, 11, Wien, 17-83.
- MEDINI, J., 1979. – J. Medini, *Arheološki muzej Zadar – Vodič (rimsko doba)*, Zadar, 33.
- MÓCSY, A., et alii, 1983. – A. Mócsy, *Nomenclator provinciarum Europae Latinarum et Galliae Cisalpinae cum indice inverso*, Budapest.
- OLMANN, F., 1954-57. – F. Olmann, Zum Verständnis sogenanntem Liburnischen Grabcippus, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 56-59, Split, 48-57.
- STARAC, A., 2000. – A. Starac, Natpis o obnovi Venerina hrama u Kuriku, *Obavijesti*, 2, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 22.
- SUIĆ, M., 1950-51. – M. Suić, Liburnski nadgrobní spomenik («Liburnski cipus»), *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 53, Split, 59-97.
- SUIĆ, M., 1950-51 a. – M. Suić, Novi natpisi iz sjeverne Dalmacije, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 53, Split, 234.
- SUIĆ, M., 1952. – M. Suić, Neobjavljeni rimski natpisi iz sjeverne Dalmacije, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 54, Split, 208-213.
- SUIĆ, M., 1981. – M. Suić, Zadar u starom vijeku, *Prošlost Zadra*, 1, Zadar.
- ZANINOVIĆ, M., 1980. – M. Zaninović, Dva antička natpisa iz Senja, *Diadora*, 9, Zadar, 317-326.

Ivo FADIĆ

NEW LIBURNIAN CIPPUSES FROM ASSERIA

Summary

After the renewed archaeological excavations, from 1998-2002, fifteen recently discovered tombstones, so-called Liburnian cippuses should be added to the established corpus of Liburnian tombstones. Up to now 83 cippuses have been discovered in Liburnia making a rather specific category of gravestones. Within this special category of monuments the three separate subgroups are determined, and the fourth group consisting of mixed-characteristic items after their style, tectonics and decorations. Of all these examples 49 cippuses originate from Asseria, 18 come from Iader, 9 belong to the Krk group and the remaining 7 tombstones are those having distinctive features. As the separate groups bear the names after the places where most of the examples were discovered it is obvious that the number of sites outnumbers the number of separate groups. At the first place it is Asseria, then Iader, and other Liburnian centres as *Aenona*, *Nedinum*, *Corinium*, *Varvaria*, *Senia* and *Cvijina gradina* and *Ostrovica*, the islands of Krk (*Curicum*) and Rab (*Arba*). See Chart 1.

Out of 49 examples of the known cippuses from the Asseriate group 29 were found in Asseria, the three in its close vicinity. Beside the fifteen recently found Liburnian tombstones in Asseria, not including the three greater fragments of callotes covered with squamae (see Tab. 9: 1, 2, 3), the complete corpus consists of 98 examples. The Zadar and Krk groups remain unchanged (having 18 and 9 items) while the two more examples from Asseria should be added to the group with distinctive features. Liburnian cippuses with distinctive features as well as the Krk group consist of nine (9) examples. It means that the Liburnian cippuses with Asseriate characteristics outnumber the rest of them, in other words they are 63,2% of the total. 18,4% belong to the Zadar group, while 9,2% belong equally to the Krk group and to the group of cippuses with distinctive features.

On the other hand out of the total with Asseriate characteristics which is 62 examples, 42 were found in Asseria (plus two items with distinctive features). As 67,7% of the cippuses of the Asseriate group come from Asseria, it confirms the name of this genuine group.

Furthermore the analyses of style, decoration and tectonics proofed the 13 out of 15 recently found tombstones to be of the Asseriate group. Only two mixed-feature monuments belong to the category with distinctive features. Besides, the three monuments may be considered unfinished (nos. 6, 7, 8). One of them having no inscription (no. 8) the other two being without inscriptions and the inscription fields, while a callote of a cippus has no squamae at all (no. 7). These finds of the unfinished cippuses reinforce the statement about the existence of a local stone artisans' workshop in Asseria.

The epigraphic analysis done on a small sample of this specific category of the funerary monuments confirm the greater presence of women either as the dead ones or dedicants (see Tab. 1). Out of the five dead persons the three were women, and of four known commemorants again the three were women and only one was a man. However eleven (11) persons may be identified at these five monuments offering enough information. Nine persons are directly mentioned on the inscriptions while two persons come to us indirectly by means of a filiation. These are: [... Jia [... Jina, C[ae]sia (?) Tertulla, Caelia Facunda, Caelius Facundus, Iulia Maximilla, Sex. Livius Maximus, Trosia Secundilla, C. Trosius, Q. Trosius, Veratia Maximilla and L. Veratius. Six females and five males. The onomastic analysis confirmed the variety of name formulas from the two-name to the rare three-name formulas; the nomenclature of men and women mainly being without the filiation (see Tab. 2). The inscriptions on these monuments lack in information both regarding the deceased and those erecting the tombstones. Recently found monuments do not indicate either tribus or domus of the dead ones, let alone the functions within the lifetimes of the persons in question, the deceased and commemorators. Not a single *cursus honorum* occurred on these newly found funerary monuments. Monuments nos. 3 and 5 bear the motherly relation towards the dead ones, while the monument no. 4 bears the name of a father. In one case a commemorator's name was not inscribed at all (monument no. 2), while another inscription lacks in relation between the dedicant and the dead one. Beside the given data and numerous dedicating and laudatory formulas it is *D(is) M(anibus)* which does not occur very often, while the ending laudatory formulas are mainly expressed by the words *posuit*, i. e. *mater infelicissima posuit* or *pater filiae infelicissimae posuit*, abbreviated like P and POS.

The paleographic appearance of these inscriptions shows the ballanced spread of the texts over the inscription fields mainly without ligatures, and transferring words into the following line. The monument no. 4 has regular and deep cut letters.

Regarding the datation of these 15 monuments it should be noted that not a single tombstone bears any precise element whatsoever. Only their obviously «classical» style, tectonics and decorative elements may indicate the early imperial period of our Asseriate group. Moreover the paleographic impression of the inscriptions and scarce ligatures, together with unevenness of the name-formula, such as lack of either patronimic, tribus or domus indicate the earlier date. Under the earlier date I assume the second half of the 1st and the 2nd c. AD, or to be more precise, the second half of the 1st and the first half of the 2nd c. AD. The lack of the dedication formula *D(is) M(anibus)*, speaks in favour of the earlier date although that DM formula may have been unknown to persons, the deceased and dedicants, whose names appeared on the Liburnian funerary cippuses. In any case all the morphological and decorative features together with their style, epigraphic, onomastic and paleographic characteristics found at our recently unearthed cippuses indicate that these monuments occurred during the 2nd c. AD. Furthermore according to the onomastic analysis we may have the newcomers, mainly Italic citizens, or completely romanized inhabitants of Liburnia, as persons in question. Up to now we have no clear insight into the ethnic provenance of all those persons whose names occurred at the funerary monuments, so-called Liburnian cippuses.

